

HET UTRECHTS POPPENHUIS

Het 17de eeuwse poppenhuis in het Centraal Museum

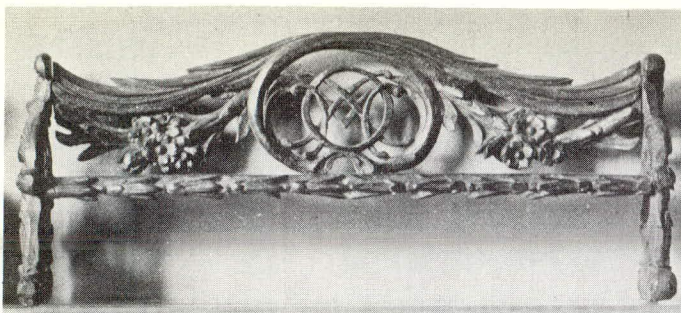
Inhoud

Inleiding	4
Het Voorhuys	8
Het Comptoir	10
De Saletkamer	12
De Konstkamer	14
De Keuken	16
De Kraamkamer	18
De Thuyn	20
De Provisiekamer	21
De Kinder kamer	22
De Slaapkamer	22
De Kleerzolder	26
Geraadpleegde bronnen en literatuur	28

Exacte gegevens van het poppenhuis

- materiaal van de kast: ingelegd olifhout
 voetstuk : notehout
 maten : hoog 206,5 cm, breed 182 cm,
 diep 74,5 cm
 datering : Het vroegste jaartal dat voorkomt is
 1674, op een schilderij van Gerard
 Hoet in de kunstkamer. Op grond
 hiervan, andere jaartallen en stijlken-
 merken, is het poppenhuis te dateren
 tussen 1674 en 1690.
 herkomst : Het poppenhuis is gemaakt voor
 Petronella de la Court, echtgenote
 van Adam Oortmans in Amsterdam.
 In 1886 werd het door mevrouw
 Pipersberg geschonken aan het
 Stedelijk Museum van de gemeente
 Utrecht.

De bank in het voorhuys met de letters AO

Inleiding

In de barokkamer van het Centraal Museum staat een groot poppenhuis op een voetstuk. Omdat als het ware de gevel van het miniatuurhuis is weggelaten, kunnen we bekijken hoe de kamers zijn ingericht en hoe de bewoners eruit zien.

Het huis, met alles wat erin staat en hangt, de poppen, de huisraad enzovoort, lijkt wel een echt huis in het klein. Alles is heel precies nagemaakt en zo teer en kwetsbaar, dat het poppenhuis eigenlijk alleen bestemd is om ernaar te kijken. Het is nooit bedoeld geweest om er mee te spelen, zoals kinderen nu met poppenhuizen doen.

Dit poppenhuis laat een interieur zien uit de 17de eeuw en geeft ons enorm veel informatie over de inrichting uit die tijd. Nog niet zo lang geleden is ontdekt wie de eerste eigenaar is geweest. Dat is belangrijk om na te gaan wanneer en waarom zo'n miniatuurhuis is gemaakt, en hoe het in die tijd, waarin het ontstond, werd bekeken.

In de 'poppekas' zoals het poppenhuis vroeger werd genoemd, staan op een aantal voorwerpen jaartallen; het vroegste dat voorkomt is 1674, op een schilderij van Hoet in de kunstkamer. Het lijkt dus waarschijnlijk dat het poppenhuis omstreeks die tijd gemaakt is. In de rugleuning van de bank in de gang zijn de letters A.O. uitgesneden, en het vermoeden bestond dat dit de initialen waren van de eerste eigenaar. Na veel speurwerk in archieven en combinaties van gegevens is tenslotte vast komen te staan dat A.O. de initialen zijn van Adam Oortmans, die bierbrouwer was in Amsterdam. De 'poppekas' is gemaakt voor zijn vrouw, Petronella de la Court in het laatste kwart van de 17de eeuw.

In 1707 is een lijst opgemaakt van haar bezittingen - de inventaris van haar nalatenschap. Deze is bewaard gebleven en bevindt zich in het Gemeente Archief in Amsterdam. De lijst, die een groot aantal bladzijden beslaat, vermeldt meubels, huis-

raad en linnengoed. Daarnaast had Petronella een verzameling schilderijen, tekeningen, prenten en 'rariteiten'.

Rariteiten zijn zeldzame voorwerpen, die meestal in een kast met veel kleine laatjes werden opgeborgen: een rariteitenkabinet. Er werden de meest uiteenlopende zaken verzameld: 'naturalia', d.w.z. door de natuur voortgebracht dingen zoals schelpen, mineralen, insecten en edelstenen en 'artefacten', d.w.z. door de mens gemaakte dingen zoals munten, ivoorsnijwerk en zilver.

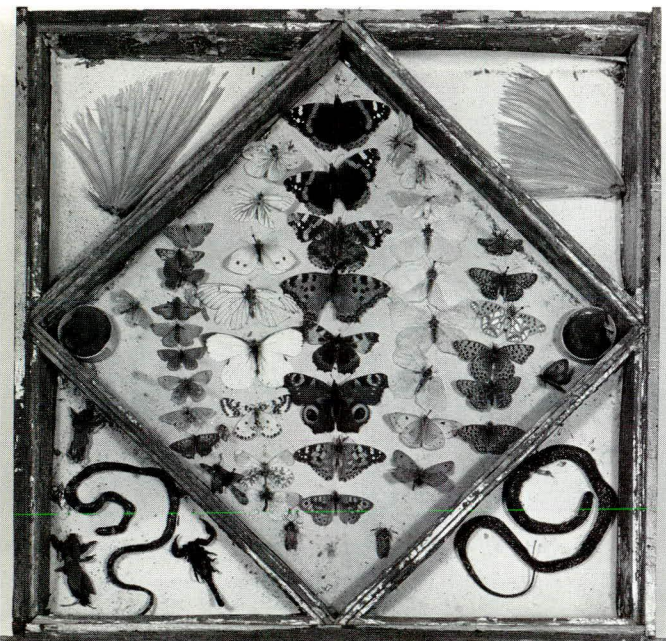
Een voorbeeld van een rariteitenkastje uit de tweede helft van de 17de eeuw staat in het museum naast het poppenhuis opgesteld. In de laatjes hiervan zitten opgezette vlinders, torren, slangen, zaadjes, gesteenten, en gedroogde stengels van exotische planten.

In de inventaris van Petronella de la Court komt een apart hoofdstuk voor met de titel 'rariteiten'. Daaronder wordt het eerst genoemd: 'Een uijtmuntende Poppekas met elf ver-treken ider in sijn soort rijckelijk gemeubilt na behoren'. Hierna volgt een lange opsomming van kabinetten waarin zeldzame stenen, kleine reliëfs in steen en zilver, paarlemoeren voorstellingen, mozaïekwerk, papieren knipsels, houtsnijwerk, kralen, medailles enz.

'Het poppenhuis wordt dus gerekend tot de rariteiten, en het kan dan ook gezien worden als een soort rariteitenkabinet op zichzelf.

In het laatste kwart van de 17de eeuw bestond er onder de gegoede burgers een ware rage voor het verzamelen van buitenissige voorwerpen. Deze waren opgeborgen in kabinetten die meestal in een aparte 'Kunstkamer' stonden. In die kamer hingen ook schilderijen en er waren meestal nog andere kunstvoorwerpen te zien. Het poppenhuis heeft ook zo'n kamer, en bij de beschrijving daarvan zal verder ingegaan worden op het begrip 'kunstkamer'.

De eerste eigenaresse van het poppenhuis was dus een verwoed verzamelaarster, en net zoals verzamelingen zich in de loop van de tijd uitbreiden, is ook de 'poppekas' steeds voller geworden. De voorwerpjes die erin staan zijn in verschillende jaren gemaakt. Dat is vooral duidelijk in de poppen, die gekleed zijn volgens de mode uit verschillende jaren. Petronella

Vlinders, slangen, schorpioenen en vleugels in een lade van het rariteitenkabinet

Rariteitenkabinet in de barokkamer van het Centraal Museum

N° 20 een boek met *Quintus van
Cato, Seneca en de Poëzie.*
Een omslag met eenige bloemen,
N° 21.

N° 22. Een boek met looms
gebouwen aaneensafgezet.

N° 23. Een boek met teekening-
gen van *Pietra Molin,*
*Van Goijen, Willem vander
Velde, Excellens Kom-
en vanden kuffe, Eredinge*

N° 24. Een boek met printen van
*Albrecht Dürer, Elsthamer
Raphael, Nanteul &c.*

Rariteiten.

Een uijtmuntende poppekas met
elf vertrekken ider in zijn soort
zichelyk en civielijk gemeenblyt.
Ina behooren.

Een kostelyk ingeleijde verteebond
met syn scheyven.

Een swarte ebbenhouten kabinet-
daerinn gevonden.

Vijf Laetiv met ongemeent agate
boomsteentiv bestaande in.
Vierant wintig papiriv & backiv.

Nogh d'ind d^o backiv.

Twee papiriv backiv met verken
agate oning en andere
steentiv.

Nog een grooter Laetiv met uijt-
wendig en inwendig geene
agate en oning steentiv.

Twintig Loffe agate boomsteen-
tiev.

Een groot Laetiv daer in uijtwe-
rige konstig gefinde steentiv
in oning, onakiv, agate
en andere steentiv, oning.
In meffw. hegin. also andere steentiv.

Een d^o swart ebbenhout
kabinet.

Daerinn gevonden.

In 't Oudeste Laetiv. Onkoken-
konstig gefinde.

Een geboortekent vrouwtiv twee
silvere plaativ een schip
in Landschappiv.

Twee bladzijden uit de inventaris van de boedel van Petronella de la Court, 1707. Amsterdam, Gemeente Archief

de la Court zal zich wel heel intensief moeten hebben beziggehouden met het bijelkaar brengen van haar verzameling - in het groot en in miniatuur. Dat zoiets een zeer kostbare liefhebberij is geweest spreekt vanzelf. Alleen de gefortuneerden konden zich dergelijke verzamelingen permitteren. De grote kunst- en rariteiten collecties (het waren er natuurlijk niet zo veel) werden bijzonder gewaardeerd door tijdgenoten. Dit blijkt wel uit reisbeschrijvingen van buitenlanders die de Nederlanden bezochten. Daarin vinden we soms een verslag van bezoeken aan verzamelaars, waaruit we lezen wat het meest interessant werd gevonden. In een zo'n beschrijving, van Zacharias van Uffenbach, komt een bezoek voor aan de dochter van Petronella de la Court in 1711. Hierbij wordt ingegaan op het poppenhuis, wat wel aangeeft dat het ook toen al als iets bijzonders werd beschouwd.

Hoe precies de kamers van het Utrechtse poppenhuis gemeubeld werden en alle kleine voorwerpjes bij elkaar zijn gebracht, is nauwelijks na te gaan. Het lijkt waarschijnlijk dat de eigenaresse bij meubelmakers en andere vaklieden miniatuur voorwerpjes bestelde. Mogelijk bestonden er al enkele 'kant en klaar' voorwerpen in het klein, die in het poppenhuis pasten. De schilderijtjes die aan de wanden hangen zijn groten-deels gemaakt door de schilders van wie Petronella de la Court ook grote schilderijen had. Misschien hebben deze kunstenaars, toen ze werk van hen aankocht, speciaal een klein schilderijtje gemaakt voor de poppekas. In het rariteitenkabinetje van de kunstkamer zijn allerlei 'echte' kleine muntjes, uit

verschillende landen en periodes opgeborgen; ze zijn dus alleen vanwege hun kleine formaat verzameld om te passen in het kleine kastje.

De kamers zien er waarschijnlijk ongeveer zo uit als die in het huis, waarin Petronella de la Court zelf woonde. Er zijn negen kamers, de hal niet meegerekend - het is dus een afspiegeling van een huis van zeer welgestelden.

In de 17de eeuw hebben vooral kooplieden in de grote steden fortuinen bijelkaar gebracht. Doordat het leefpatroon veranderde, ontstonden ook nieuwe typen woonhuizen: de patriërs huizen. Daarvoor waren meestal de werk- en woonruimte in één huis, soms zelfs in een vertrek gelegen. De opslagplaatsen maakten deel uit van hetzelfde huis als waarin de koopman woonde, maar steeds meer kreeg het woongedeelte een representatief karakter.

Voor de uitbreidingen van Amsterdam werden in de 17de eeuw de grachtengordels gegraven, en daaraan kwamen de deftige koopmanshuizen te liggen. Opslagruimten, winkels en werkplaatsen kregen geen plaats meer in deze huizen. Het enige vertrek wat soms wijst op het beroep van de eigenaar is een klein kantoortje. Ook in het poppenhuis treffen we een dergelijk kantoortje, 'het comptoir' aan, boven de gang.

Tot in de 17de eeuw stond in de meeste huizen het bed, een bedstede of een hemelbed, in de woonruimte. Pas later gingen men in de grotere huizen aparte slaapkamers inrichten. In de woningen van de wat minder welgestelden bleef het bed nog lang in de huiskamer staan. Op veel schilderijen uit die tijd is het bed in de hoek van de kamer afgebeeld.

Dame uit de slaapkamer van het poppenhuis

In het poppenhuis van Petronella de la Court zijn de slaapkamers duidelijk verschillend van de ruimten die bestemd zijn voor het ontvangen van gasten. De indeling van het poppenhuis volgt zoveel mogelijk die van een patriciërshuis, met de deur in het midden en aan weerszijden daarvan ramen. Omdat de kast maar één kamer diep is, zijn de vertrekken die in werkelijkheid achter elkaar liggen hier naast elkaar geplaatst. Ook zijn er in de 'muren' tussen de kamers geen deuren, en ontbreken trappen van de hal naar de zolder en naar de lager gelegen verdieping. De functies van de kamers per verdieping zijn wel zoals ze in Amsterdamse grachtenhuizen gebruikelijk zijn. Op de 'belétage': de ingang, het voorhuis, de gang en de representatieve vertrekken; in het souterrain de keuken en de tuin die eigenlijk daarachter ligt; op de hogere verdiepingen de slaapkamer, de dienstbodenkamer, provisiezolder en de linnenkamer.

Wat in dit poppenhuis te zien is vormt zeker geen voorbeeld van 'een gewoon huis' uit de 17de eeuw. Er zullen maar heel weinig mensen zijn geweest die financieel in staat waren zo'n groot huis te bewonen en het zo kostbaar in te richten.

Andere 17de eeuwse poppenhuizen

Hoe bijzonder een 17de eeuwse Nederlands poppenhuis is blijkt uit het feit dat er nog maar twee andere poppenhuizen uit die tijd over zijn. Beide zijn in het Rijksmuseum in Amsterdam. Eén daarvan is van Margaretha de Ruyter, de dochter van admiraal Michiel Adriaenszoon, geweest. Na haar dood is in 1689 een inventaris opgemaakt van haar bezit, en hierin wordt 'een noote boome poppekas' vermeld. Op een speldekussen in dit poppenhuis staat de datum 1676 met spelden aangegeven. De poppen zijn gekleed volgens de mode uit het laatste kwart van de 17de eeuw. Er zijn veel overeenkomsten met het Utrechts poppenhuis in de vorm en indeling van het huis. Het Amsterdamse huis is echter minder rijk en overdag aangekleed.

Van het tweede poppenhuis in Amsterdam heeft men ook weer de eerste eigenaresse kunnen opsporen dankzij initialen

die er in voorkwamen. Dat is Petronella Oortman geweest, die in 1686 met Johannes Brandt trouwde. Waarschijnlijk heeft zij na haar huwelijk de 'poppekas' laten maken en deze ingericht. Op een schilderij van Jacob Appel (1680-1751), ook in het Rijksmuseum, is dit poppenhuis afgebeeld, zoals het er in het begin van de 18de eeuw uitzag. Toen had het aan de voorkant twee deuren met ruiten. Aan weerszijden van de kast hingen gordijnen die voor de deuren gesloten konden worden. Dit poppenhuis is heel kostbaar uitgevoerd en volledig ingericht. Ook hier bevinden zich voorwerpen met verschillende jaartallen, wat het waarschijnlijk maakt dat het jaren heeft geduurd voor het helemaal af was.

Wat vertelt een poppenhuis?

Behalve dat de poppenhuizen als 'rariteit' bewonderd kunnen worden, vertellen ze ons heel veel over de tijd waarin ze zijn gemaakt.

Om erachter te komen hoe de mensen in de 17de eeuw leefden, hebben we verschillende informatiebronnen. Zo zijn er de huizen zelf (in de loop van de tijd vaak veranderd); huisraad zoals meubels, textiel, voorwerpen; afbeeldingen van interieurs op schilderijen, tekeningen en prenten; lijsten van bezittingen en rekeningenboeken; en beschrijvingen zoals die in de literatuur voorkomen.

Toch is dat alles nauwelijks genoeg om een heel precies beeld te krijgen van het dagelijks leven uit die tijd. De poppenhuizen zijn een belangrijke aanvulling op de andere bronnen. Veel details, die voor de mensen van toen zo vanzelfsprekend waren, dat ze in die bronnen nauwelijks voorkomen, zijn hier te zien. Vooral dingen uit het dagelijks leven krijgen hier duidelijkheid, omdat ze in hun context getoond worden. Ook de kleding van de popjes is in dat opzicht heel verhelderend, omdat er uit de 17de eeuw weinig kleren bewaard zijn; de poppen zijn tot en met hun ondergoed aangekleed.

In de loop van de tijd hebben de eigenaars van de poppenhuizen wel het een en ander toegevoegd, waardoor het poppenhuis voor hen een levende verzameling bleef. Van enkele voorwerpen is bekend wie ze erin heeft gezet, en wanneer, maar dat is lang niet altijd het geval.

Er is wel gesuggereerd dat de poppenhuizen gemaakt zijn om een moeder de gelegenheid te geven haar dochters te tonen hoe een 'perfect' huishouden eruit ziet. Het is een feit dat uit de 17de eeuw de drie bewaard gebleven poppenhuizen voor zeer welgestelde dames gemaakt zijn, maar of ze hun kostbare bezit zo beschouwden, is de vraag; er zijn geen bronnen bekend, die daarop wijzen.

Het poppenhuis van Petronella de la Court is in de inventarislijst genoemd onder het kopje rariteiten, en het lijkt waarschijnlijk dat het als een kostbare liefhebberij van een rijke dame gezien moet worden, vooral om ernaar te kijken.

In ivoor gesneden voorstelling van het Laatste Oordeel met passie-scènes, lijst van barnsteen, uit de kunstkamer van het poppenhuis (13,8 x 16,3 cm)

De geschiedenis van het Utrechtse poppenhuis

De eerste bezitster van het poppenhuis was, zoals gezegd, de in Leiden geboren Petronella de la Court. In 1649 trouwde zij daar met de winkelier Adam Oortmans uit Amsterdam. Enkele jaren later, in 1657, kocht Oortmans een grote brouwerij, 'De Zwaan', aan het Singel in Amsterdam, maar met zijn gezin woonde hij in een huis aan de Achterburgwal. Na de dood van haar man in 1684 zette Petronella de la Court het bedrijf voort, samen met haar kinderen. Zij stierf in 1707. Voordat haar bezittingen verdeeld werden, is eerst een uitgebreide inventaris opgemaakt, waarin ook een 'poppekas' wordt vermeld.

In 1711 bezocht Zacharias Conrad von Uffenbach Amsterdam en door zijn beschrijvingen weten we dat het poppenhuis toen in het huis stond van Petronella Oortmans, (geboren 1654), de dochter van Adam Oortmans en Petronella de la Court. Sinds 1677 was zij getrouwd met de koopman Abraham du Pré. Ze had, evenals haar moeder, een uitgebreide verzameling kunst en rariteiten. In 1727 stierf Petronella Oortmans en een jaar later werd de inventaris van haar nalatenschap opgemaakt. Hierin wordt o.a. 'een poppekas met 11 gemeubileerde vertrekken staende op een voet' beschreven, dat zich bevond in de voorzaal van de brouwerij de Zwaan. Op de 'poppekas' stond een stel van 'vijf stukken porselein'.

De echtgenoot van Petronella Oortmans, Abraham du Pré leefde tot 1728 en op 19 augustus 1730 stond in de Amsterdamse Courant een advertentie, waarin 'een Koninklijk kabinet, zijnde een poppekas' werd aangeboden. In 1736 verschijnt er weer een dergelijke advertentie, maar niemand koopt het, want in 1744 is het poppenhuis nog steeds in bezit van de kinderen van Petronella Oortmans en Abraham du Pré.

Na 1744 werd het poppenhuis gekocht door Pieter van der Beek, een rijke tabakskoopman in Amsterdam.

Waarschijnlijk was het poppenhuis voor zijn vrouw Maria So-

phia Heykoop bedoeld, want na haar dood in 1754 had hij er geen belangstelling meer voor. Op 6 april van dat jaar zette hij een advertentie waarin hij te koop aanbood: kostbare meubelstukken, kunstwerken, porselein, rariteiten, en '... het alom bekende koninkl. Kabinet, zijnde een poppekas, bestaande in elf vertrekken, alle zeer konstig en kostelijk met allerhande meubilaire goederen van binnen verciert in 't klein, so als in 't groot op zijn heerlijkste zoude kunnen vertoond worden, en een volmaakte verdeling van huiscieraden en rariteiten etc...'.

Het poppenhuis is toen kennelijk toch niet verkocht aan vreemden, want enige tijd later was het in bezit van de dochter van Pieter van der Beek, Margaretha. Zij was getrouwd met de schout van Aalsmeer, Dirk Slob, en zo kwam het kostbare kabinet buiten Amsterdam terecht. Margaretha van der Beek liet het poppenhuis waarschijnlijk aan veel bezoekers zien. Alsof het een museumpje was, liet zij een catalogus drukken, waarin alles wat in het poppenhuis staat, wordt genoemd. Een exemplaar van deze catalogus wordt in het Gemeentearchief te Utrecht bewaard. Zo weten we hoe de verschillende kamers werden genoemd; in het volgende gedeelte van dit boekje worden dezelfde benamingen gebruikt.

In de 17de en 18de eeuw was het overigens niet ongebruikelijk dat de eigenaars van kunstverzamelingen een lijst lieten drukken voor hun bezoekers.

De dochter van Margaretha van der Beek, Petronella Slob (1750-1823) erfde het poppenhuis van haar moeder. Eerst werd het overgebracht naar Vught, later naar Utrecht. Daar woonde Petronella Slob met haar man Engelbert Hendrik Pipersberg in een huis op het Janskerkhof. Zij liet het kabinet aan belangstellenden zien, en in 1866 besloot zij het poppenhuis aan de Gemeente Utrecht te schenken. Vanaf dat jaar werd het opgesteld in het stadhuis. Als onderdeel van de verzameling van het Stedelijk Museum van Oudheden kreeg het een definitieve plaats in het Centraal Museum in 1921.

Schilderij uit de kunstkamer van het poppenhuis, door Gerard Hoet, 1674 (13,2 × 16,6 cm)

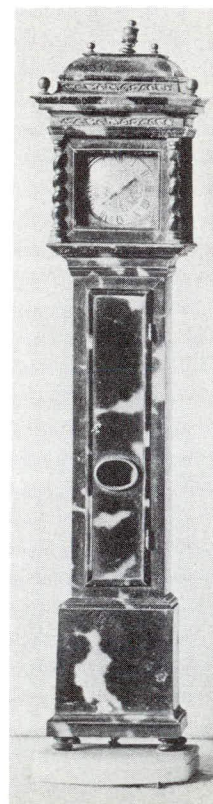
Het Voorhuys

De bezoeker van het poppenhuis zou binnen kunnen komen via een hoge trap aan de straatkant en de voordeur in het midden van het huis. Dan staat hij in het 'voorhuys', een ruimte die wij de hal zouden noemen. Direct is al te zien dat de poppenbewoners welgesteld moeten zijn, want zelfs het voorhuys is rijk versierd, en het personeel staat klaar om de deur uit te gaan. Zoals gebruikelijk in de 17de eeuw is de vloer van marmer, afwisselend zwarte en witte tegels; de wanden zijn witgekalkt en het plafond laat een tekening zien met figuren. Deze stellen de vier verschillende windrichtingen voor; één ervan, Boreas, schaakt Orithya. Dit verhaal is afkomstig uit de Griekse mythologie. De muren zijn versierd met in ivoor gesneden reliëfs, die beroemde mythologische liefdesparen uitbeelden: Mylanion en Atalanta, Mars en Venus, Pyramus en Thisbe, Diana en Endymion. Deze reliëfs zijn waarschijnlijk pas in de 18de eeuw in het poppenhuis gezet.

Tegen de muur staat een bank met houtsnijwerk; in de rugleuning zijn letters A.O. uitgesneden. Ze vormden een belangrijke sleutel tot de oplossing van het vraagstuk wie het poppenhuis heeft laten maken. Dat bleek tenslotte Adam Oortmans. Boven de bank steekt een houten arm uit de muur met een zilveren blaker. De enige verlichting in die tijd bestond uit kaarsen en olielampen. Achter in de gang, op de houten lambrizing worden de vier jaargetijden uitgebeeld als spelende kindertjes van ivoor. De twee borstbeelden wijzen op de belangstelling en de bezigheden van de bewoners. Het zijn Minerva en Mercirius, de goden van wetenschap en handel. De staande klok, met een kast van schildpad, is in de 17de eeuw gemaakt in Engeland door Théodore Arnaud. Links is nog net de gang te zien, waarin een bordenrek tegen de muur hangt. In het zilveren fonteintje met een porseleinen kom kon men de handen wassen. Rechts achterin gaat een houten trap met een draai naar het kantoortje boven.

In het 'voorhuys' staat het kindermisje, met een Waterlands kostuum aan. Zij zorgt voor het kleine misje dat ze hier vast-

houdt aan een leidsel, de 'leiband'. Het kind heeft dezelfde soort kleren aan als volwassen dames in die tijd, met veel kant en strikken, precies zoals de mode voorschrijft. De huis-knecht, die bij hen staat, is ook heel modieus gekleed. Met een mand onder de arm lijkt hij op het punt te staan om boodschappen te gaan doen. Tot ver in de 17de eeuw was het, ook bij de welgestelden gebruikelijk dat de vrouw des huizes

Klok van schildpad

Ivoren reliëf aan de wand (10 × 11,5 cm)

zelf haar inkopen deed op de markt. Zo is het bijvoorbeeld bekend dat de vrouw van admiraal Michiel Adriaenszoon de Ruyter nog in 1676 zelf naar de markt ging. Hier, in het poppenhuis, heeft de knecht die taak overgenomen. De poppen in de gang lijken wel wat groot voor de ruimte waarin ze staan. Dat komt omdat de gang maar half zo hoog is als de andere vertrekken door de kamer erboven, terwijl de grootte van de poppen overal dezelfde is.

Het kindermisje

Het Comptoir

Via een trap achterin de gang komt men in het kantoortje, dat boven het voorhuys ligt. Dit kleine kamertje is er, helemaal op ingericht, dat de heer des huizes rustig zijn zaken kan afhandelen. Het is eenvoudig, zonder versieringen gehouden: een gekleurde mat op de grond, boekenplanken aan de muren en een vlakke geschilderde zoldering.

Overal staan en liggen dingen die ons inlichten over de 'bewoners' van het huis. Op de lessenaar liggen documenten en brieven die gericht zijn aan 'Mijn heer Constantius Popperius' en 'Mijn heer Constantius Pouperys int Poppe Huis', in een 17de eeuwse handschrift, en één brief is gedateerd 10 Juny 1678 (of 1670?). Verder zijn er brieven met de adressering: 'Mijn heer Pr. vandr Beek op de Colveniers Burgwal. Tot Amsterdam'. De heer 'Popperius' is natuurlijk een fantasienaam, de heer Pieter van der Beek niet; hij heeft het poppenhuis in 1744 gekocht. Verder liggen op het bureautje een vouwbeen, een zilveren inktkoker, en een etui waarin een vork en mes zitten. Een bestek werd vroeger wel gegeven als pillegift (doopgeschenk).

Op de grond staat een geldkist, met obligaties uit het jaar 1690 en een kwitantie: 'Amsterdam 1743. D'heer van der beek Debet aan Jan daams voor 6 vate tabak de somma f600. Voldaan op dato Jan daams'. Op de planken tegen de muur zijn rollen tabak te zien, die de heer Pieter van der Beek verhandelde. De stenen Goudse pijpen, waaruit de tabak wordt gerookt, worden bewaard in een mand op de grond.

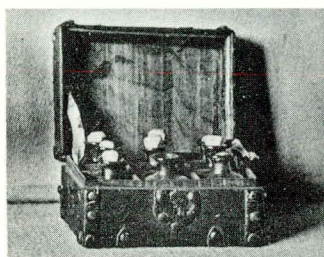
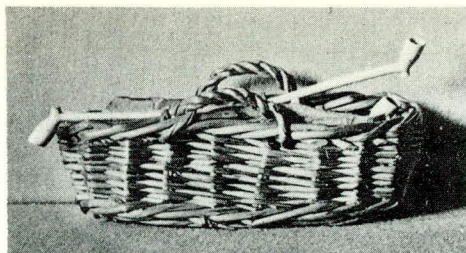
Een koffertje met flessen likeur, een zgn. likeurkeldertje staat onder direct bereik van de heer des huizes.

In huis werden vaak pantoffels, of stillegangers gedragen. Deze heer heeft zijn laarzen uitgetrokken, in de hoek gezet en rode muilen aangedaan. Dat was algemeen gebruikelijk, wat ook wel blijkt uit het 17de eeuwse toneelstuk 'Moortje' van Bredero: 'Mijn man, zoo ras zijn voeten genaeken zijnen drempel/Doet flux zijn schoenen uit en trekt zijn muilen aan/Van leer of vilt die dicht omtrent den inganck staan'.

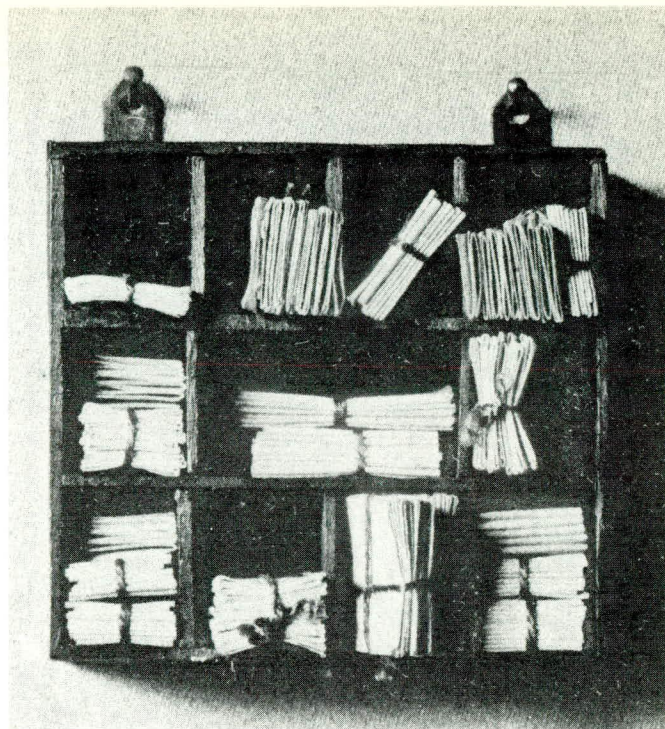
De heer Popperius heeft het zich nog gemakkelijker gemaakt door een kamerjapon van gebloemde zijde aan te doen, over een witzijden broek. Hij is zo gekleed om thuis te blijven, en misschien te lezen in een van de boeken die hij in zijn kantoortje bewaart. Dat zijn o.a. een gebedenboek uit 1683, liederenboeken, kleine prentenboekjes (geknippt uit grotere prenten) en bijbels.

Laarzen van de heer des huizes

Mand met goudse pijpen en likeurkeldertje

Kastje met brieven boven de lessenaar

De Saletkamer

Deze kamer wordt gebruikt om gasten in te ontvangen. We zien hier een aantal dames en heren bij elkaar voor een 'huisconcertje'; enkelen van hen spelen, de anderen luisteren.

Het eerste wat in dit vertrek opvalt is de bespanning van de wanden. Van onder tot boven zijn de muren bedekt met als het ware één doorlopend schilderij op doek. Wanneer we ons in een dergelijke kamer bevinden, wordt de illusie gewekt dat we midden in een zuidelijk Italiaans landschap zitten onder een blauwe lucht met wolken (het plafond). De schilder van de wandbespanning in het poppenhuis is Frederik de Moucheron (1633-1686). Op een van de wanden is zijn signatuur te vinden. Deze kunstenaar maakte, zoals veel van zijn collega's, een reis naar Italië en heeft vooral grote landschappen geschilderd die doen denken aan de omgeving van Rome.

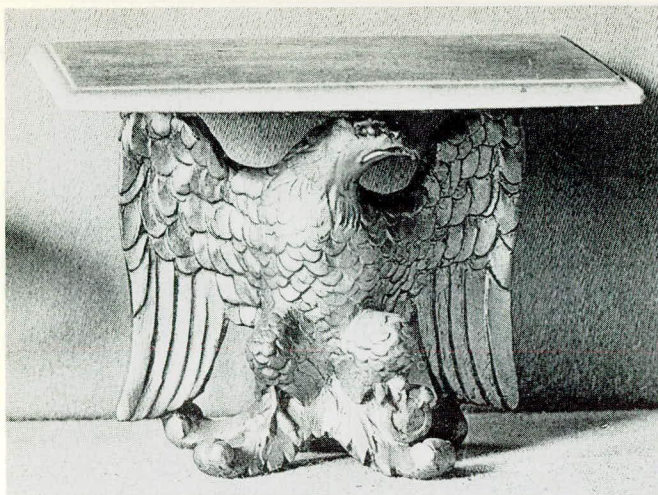
Aan het eind van de 17de eeuw werd het steeds meer mode om in de 'zaal' van deftige huizen beschilderde wanden aan te brengen. Daar zijn er nu nog maar weinig van over. Uit de 18de eeuw, een tijd waarin deze manier van kamerdecoratie algemener werd, zijn meer beschilderde kamers bewaard, o.a. in het Toneelmuseum in Amsterdam. Bij de 'echte' kamers is steeds een houten lambrizing aangebracht, tot ongeveer 60 cm boven de grond. Dit had waarschijnlijk een praktische reden: om te voorkomen dat stoelen en tafels door het doek heen gingen. Bij grote wanden zijn vaak verticale lijsten aangebracht, zodat een wand in verschillende vakken werd verdeeld; het is moeilijk doek te spannen over een hele grote breedte.

In het poppenhuis zijn geen lambrizingen; er bestaat hier ook geen gevaar dat de meubels de beschildering beschadigen. De vloer is bedekt met een mat waarop een zijden tapijt met bloemmotieven ligt. Alleen als er bezoek kwam, werd zo'n kleed neergelegd.

De kamer kan verlicht worden door zilveren blakers aan de wanden en een glazen kaarsenkroon in het midden. Deze laatste is pas na 1831 opgehangen. Toen het poppenhuis in dat jaar

Ivoren beeldje van oude man (12,7 cm hoog)

Tafel met blad van wit marmer op onderstel van verguld hout

in het bezit was van mevrouw Pipersberg, is er, alsof het om een echt huis ging, ingebroken. De dieven hebben een aantal kostbare dingen uit het poppenhuis meegenomen, waaronder de 'zilveren kerkkroon' uit de saletkamer. Mevrouw Pipersberg heeft toen andere voorwerpjes ervoor in de plaats gezet. De meubels in deze kamer zijn typerend voor de 17de eeuw, de stoelen en de tafel in het midden hebben de gebruikelijke gedraaide poten. Dergelijke stoelen staan ook in de barokkamer van het museum. Een goede vergelijking kan ook gemaakt worden tussen de tafels tegen de wand: die in het poppenhuis hebben een marmeren blad en worden door vergulde adelaars gedragen, die in de barokkamer heeft een zelfde soort vorm, en dateert uit omstreeks 1660.

Op de tafel in het midden liggen speelkaarten, fiches in gouden en zilveren doosjes, en staan glazen. Tegen de wanden staan een ivoeren beeldje van een oude man op een houten voetstuk, en vier Japanse ivoeren figuren die bloemstukken van kralen dragen. Het deftige gezelschap bespeelt verschillende soorten muziekinstrumenten: een violoncel, een viool en een clavecimbel. Twee fluiten liggen op de deksel daarvan. De muziekboeken zijn met de hand geschreven en dragen de titels 'triumphe d'amour', 'La Lacquoquelle' en 'La Bouré de Basque', alle elegante dansen die ook echt gespeeld kunnen worden.

De figuren in de kamer zijn zeer modieus gekleed naar de Franse mode uit het eind van de 17de eeuw. De heren dragen pruiken, rijk versierde jassen en kanten manchetten en jabots - de dames hebben jurken aan met een décolleté (misschien niet zo diep als in Frankrijk) wijde rokken en veel versieringen van kant, strikken en borduursels. Tot in de kleinste details, bijv. de sieraden, is geprobeerd een copie van de werkelijkheid te geven.

Musicerend gezelschap

De Konstkamer

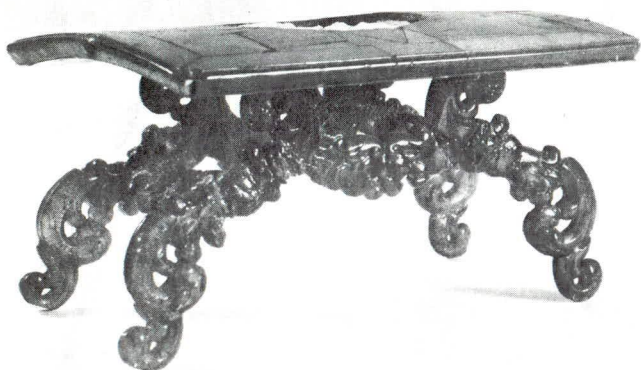
Wanneer iemand een verzameling schilderijen, tekeningen, prenten, boeken, andere kunstschaten en rariteiten had, kon men die vinden in de 'konstkamer'. Hier is zo'n kamer voorgesteld, met de uitgebreide verzameling van de 'eigenaar' van het huis. Om zoveel mogelijk schilderijen aan de wand te kunnen hangen, en daar goed aandacht aan te kunnen geven, zijn de muren witgekalkt. De vloer bestaat uit inlegwerk van verschillende houtsoorten. Het is wel twijfelachtig of er aan het eind van de 17de eeuw dergelijke parketvloeren werden gemaakt. Vloeren van marmer, dat in patronen was gelegd, waren wel gebruikelijk. Alsof het plafond beschilderd is, heeft men hier gekleurde gravures tegen de zoldering geplakt bij wijze van 'beschildering'. In de hoeken zijn de vier elementen voorgesteld, in het midden een engel met de vier windstreken. Tegen de achterwand van de kamer bevindt zich de schoorsteenmantel: het naar voren springende gedeelte rust op gedraaide kolommen. Deze vorm komt ook weer voor in de barokkamer van het museum en is vrij algemeen. Onder de hoge kap staat tegen de 'beroete' achterwand een ivoeren reliëf, dat Mercurius voorstelt. In werkelijkheid kan zo'n versiering daar alleen 's zomers zijn neergezet, wanneer er niet ge-

stookt werd.

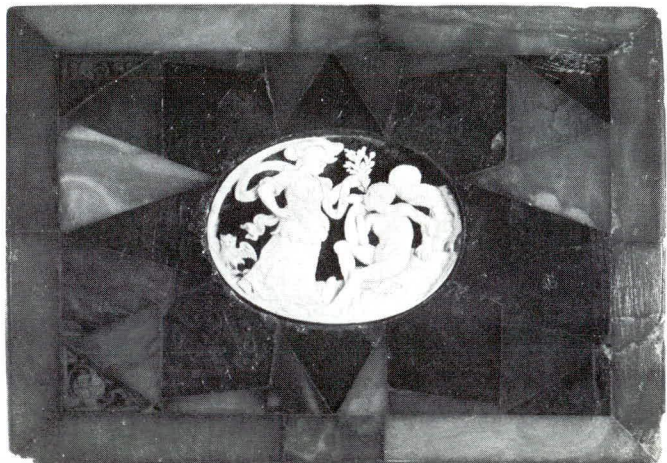
De schoorsteenboezem is eveneens voorzien van decoraties: een in ivoor gesneden reliëf in een barnstenen lijst met daaronder een portret van Cornelia Hester Slob (1748-1776). Zij was de vrouw van een bekende medailleur uit Amsterdam, J.G. Holtzhey, en de zuster van één van de eigenaressen van het poppenhuis, Petronella Slob. Dit portretje zal dus pas in de 18de eeuw zijn toegevoegd.

Aan weerszijden van de schoorsteen hangen schilderijen van Gerard Hoet, gedateerd 1674. Deze schilder (1698-1733) is een tijdlang in Utrecht werkzaam geweest en maakte vooral historische en mythologische voorstellingen en portretten. Hij heeft ook kamerbespanningen geschilderd in het kasteel De Slangenburgh in Gelderland, die nog bewaard zijn gebleven.

De andere schilderijen in de 'konstkamer' zijn van Jan van Hughtenburgh (1647-1733), Herman Saftleven (1609-1685) gedateerd 1678, Willem van Mieris (1662-1747) uit 1682, en 'Fx. Wilt'. Werken van deze schilders komen ook voor in de collectie van de eerste eigenaresse van het poppenhuis, Petronella de la Court. Dit maakt het waarschijnlijk dat zij van

Barnstenen tafel, bovenblad ingelegd met ivoor

deze kunstenaars werk kocht en een klein schilderijtje erbij bestelde of kreeg.

In een kastje met glazen deuren is de verzameling porselein opgesteld - in de lade onderin zitten kleine schelpjes. Aan de rechterkant van de schoorsteen staat een miniatuur 'rariteitenkabinet'. Het hout is ingelegd met donkere houtsoorten en ivoor, in stervormige motieven. Deze stervormen waren heel populair en komen ook vaak voor op de 'grote' kasten, soms op een ingewikkelde manier. Dat is te zien bij de kast naast de schoorsteen in de barokkamer van het museum uit ongeveer 1700.

De laadjes van het miniatuurkabinet bevatten een grote verzameling van zilveren en ivoren voorwerpjes, (o.a. lepels, vorken, messen) tekeningen en prenten uit verschillende tijden, stukjes erts en heel veel kleine muntjes van zilver (daterend vanaf de Romeinse keizertijd tot de 19de eeuw).

De veelzijdigheid van een 17de eeuwse verzamelaar/geleerde komt tot uiting in de vele boeken met prenten en de aard- en hemelgloben. De kamer is verder gemeubileerd met een barnstenen tafel, een houten tafel en stoelen met gedraaide poten. Bij de tafel in het midden zitten een heer in kamerjapon en een heer in een lakense jas. Tussen hen in staat een boer in Waterlands kostuum.

Dit vertrek lijkt wel een nauwkeurige copie van een echte kunstkamer. De verschillende gebieden van kunst en wetenschap ('Kunst- und Wunderkammer') zijn hier symbolisch vertegenwoordigd door een of meer voorwerpen: de twee globes duiden op de universeel gerichte belangstelling (curiositas) van een man van de wereld, de verzameling munten wijst op het begrip voor de historie, de rariteiten zoals schelpen en erts staan voor de 'naturalia' (de door de natuur voortgebrachte zaken), die andere rariteiten staan voor de 'artefacten', (de door mensen voortgebrachte zaken) en de schilderijen tenslotte tonen de waardering voor de kunst.

Rariteitenkabinet met een verzameling prenten, zilveren en ivoren voorwerpjes, munten en erts

Ivoren hemelglobe (7,7 cm hoog)

Boer in Waterlandse dracht

De Keuken

Zoals in bijna alle 17de eeuwse Amsterdamse grachtenhuizen, is de keuken in het souterrain gelegen. 'In het echt' was die toegankelijk via een trap naar beneden aan het einde van de gang - hier moest hij wel aan de voorkant komen te liggen om zichtbaar te zijn. De keuken op zichzelf ziet er eenvoudig uit: groen geverfde balken in de zoldering, witgekalkte muren en een vloer, die bestaat uit inlegwerk van twee houtsoorten. Vaak waren keukenvloeren in de 17de eeuw bedekt met plavuizen of marmeren tegels.

Er is tegen de linkerwand een schoorsteen maar er staat geen fornuis onder. Vroeger werd er gekookt op een open vuur van houtblokken of turf, waarboven aan een ijzeren stang een kookpot kon worden gehangen. Er bestond al wel een soort fornuizen: gemetselde vierkante blokken met openingen aan de bovenkant om pannen in te zetten, aan de voorkant een stookgat, en natuurlijk een rookafvoer. Soms stonden deze 'kookplaatsen' in een aparte ruimte. Hier is niet te zien of zich een dergelijk fornuis achter de keuken bevindt, maar het is bijna niet mogelijk dat alle maaltijden van de familie van het poppenhuis op het haardvuur klaargemaakt zouden kunnen worden. De keukenmeid is bezig wafels te bakken op een open vuurkorf onder de schoorsteen - dus geen echte maaltijd. De waterkraan - eigenlijk een pomp met een slinger en een koperen kraan - is ook niet in de keuken zelf, maar in het kamertje rechts achterin. Dit wordt het 'vaathuys' genoemd. Op de grond staan verschillende houten tobbes.

Hier bevindt zich ook de w.c.: een zgn. 'secreet' met een houten bril en een papierbakje; een waterspoeling bestond toen nog niet. Dit is het enige toilet in het hele huis.

In de keuken zelf staan het servies, allerlei potten en pannen, lepels, glazen enz. Bijzonder glaswerk is opgeborgen in een kastje aan de muur naast de schoorsteen. Aan de wand ertegenover hangt een rek met porseleinen borden, kommen en vazen en daarnaast een 'kannebord': een plank met haken

waaraan kannetjes met hun oor kunnen worden opgehangen. Het rek met houten pennen, iets lager, werd gebruikt als druiprek voor de natte, afgewassen borden. Tussen de deur naar het vaathuis en de kast met glazen deuren is een messenslijpplank bevestigd; in het bakje onderin werd het zand om mee te slijpen bewaard - het jaartal 1682 is boven in de

Detail van de keuken

plank gesneden. De zilveren comforen in de kast dateren uit de 19de eeuw. Omdat keukens meestal in het souterrain lagen, zal het er wel vochtig en kil geweest zijn. Om warme voeten te krijgen werden houten stoven gebruikt, waarin een stenen 'testje' voor het vuur stond, een groot aantal ervan staat hier op de grond.

De eetgewoonten waren in de 17de eeuw wel anders dan nu: de belangrijkste maaltijd werd om 12 uur gegeten. Die bestond uit o.a. vlees en vis - bij de rijke mensen tenminste - en daarbij werd bier gedronken. Later op de dag volgde een maal dat hoofdzakelijk bestond uit brood, boter en kaas. Er liggen verschillende kazen op het aanrecht (rechts tegen de muur) en in de glazen kast. Boven in die kast wordt ook nog een ham bewaard.

Op veel schilderijen uit de 17de eeuw komen oesters voor - hier zijn het geen oesters maar mosselen die in de houten tobbe zitten, rechts op een stoel tegen de muur. Het bier is opgeslagen in houten vaten in de kelder - links naast de glazen kast. Sommige vaten hebben een kraan, zodat het bier direct getapt kan worden. De keuken is het domein van de keukenmeid - zij draagt een rood keurslijf, een blauwe rok en jak, een bonte schort en een wit mutsje - vrij eenvoudig. Er zijn wel eens voorschriften geweest waarin het verboden was voor dienstboden om fluweel, strikken en sieraden te dragen.

Rekje met glaswerk

Schilderij door Jacob Duck (c. 1600-1667)
Paneel, 42,5 × 33,5 cm, Centraal Museum

De keukenmeid

De kraamkamer

De kraamkamer is er helemaal zó op ingericht dat de kraamvrouw en haar baby daar enige tijd kunnen doorbrengen. In dit vertrek vindt de bevalling plaats, omdat de slaapkamer 'zuiver' moest worden gehouden - wat natuurlijk alleen mogelijk is in grote huizen, waar er ruimte voor beschikbaar is, en geld. We moeten wel bedenken dat de vrouwen vroeger veel meer kinderen kregen dan nu: ze verloren vaak enkele door de toen grote kindersterfte. Een deel van hun leven brachten de getrouwde vrouwen dan ook door in het kraambed, en in de kraamkamer.

Was de baby eenmaal geboren, dan werd hij door de baker stevig in linnen doeken gewikkeld (ingebakerd), zodat trappelen onmogelijk was. In deftige families werd een min aangesteld; dat is een vrouw die de baby de borst kan geven. De moeder deed dat niet zelf.

De kamer is hier met een grote luxe gemeubileerd. Op de

vloer liggen matten met een roodzijden rand, de muren zijn met rode zijde bespannen en op het plafond is een kopergravure geplakt, die de indruk van een beschildering moet wekken. De prent stelt een personificatie voor van de Lente (weer nieuw leven) en is gemaakt door een bekende graveur, Claes Janszoon Visscher naar een ontwerp van Hendrick Goltzius (1558-1617).

Achterin de kamer staat het bed, in een alkoof. Op het ledikant ligt een gehaakte spreij en eromheen hangen gordijnen af van een rechthoekige hemel. Om de lakens mooi glad te krijgen bij het opmaken wordt een lange beddestok gebruikt; hij staat tegen het bed. Aan de wanden hangen portretten van de Franse kardinaal Mazarin, koning Lodewijk XIV en zijn vrouw, koningin Maria Theresia. Deze zijn waarschijnlijk in het midden van de 18de eeuw daar aangebracht door Margaretha van der Beek, de vrouw van Dirk Slob (de moeder van Dirk Slob was afkomstig uit een adellijke Franse familie). Rechts is de schoorsteen te zien - in de houten betimmering van het vooruitspringende gedeelte, de boezem, is een schilderij gevat. Het stelt een gevleugelde vrouw voor, in de wolken, vergezeld van nog een vrouw en een engeltje. Misschien is het de personificatie van de Fortuin; het wordt toegeschreven aan Gerard de Lairese (1641-1711).

Naast de schoorsteen staat een linnenkast op een voetstuk met de steeds weer terugkerende gedraaide poten. De deuren ervan zijn versierd met ivooren beelden: het Geloof en de Hoop. Al deze figuren maken duidelijk dat het pasgeboren kind niets dan goeds wordt toegewenst. Verder zijn er nog portretten van een jonge man (uit de 16de eeuw), van Philips van Orléans, van Henriëtte Anna van Engeland, en van Martinus Holtzhey (gest. 1788). Deze laatste was muntmeester van Zeeland, en echtgenoot van een van de eigenaressen van het poppenhuis, Petronella Slob (1750-1823).

De stoelen zijn van ivoor en bekleed met zijde. Op de tafels in het midden liggen witte linnen kleden met een kanten rand; daarop staan een theeservies en een zilveren kandeelkom.

Portret van kardinaal Mazarin (5,7 × 4,8 cm)

Kandeel is een drank, die speciaal ter gelegenheid van de geboorte van een kind werd geserveerd - hij wordt gemaakt van eieren, suiker, Rijnwijn en kruiden. Behalve kandeel drinken de dames om de tafel ook nog thee. Vroeger werden soms wel twintig kopjes thee per dag gedronken! Als lekkernij worden er geconfijte vruchten bij gepresenteerd.

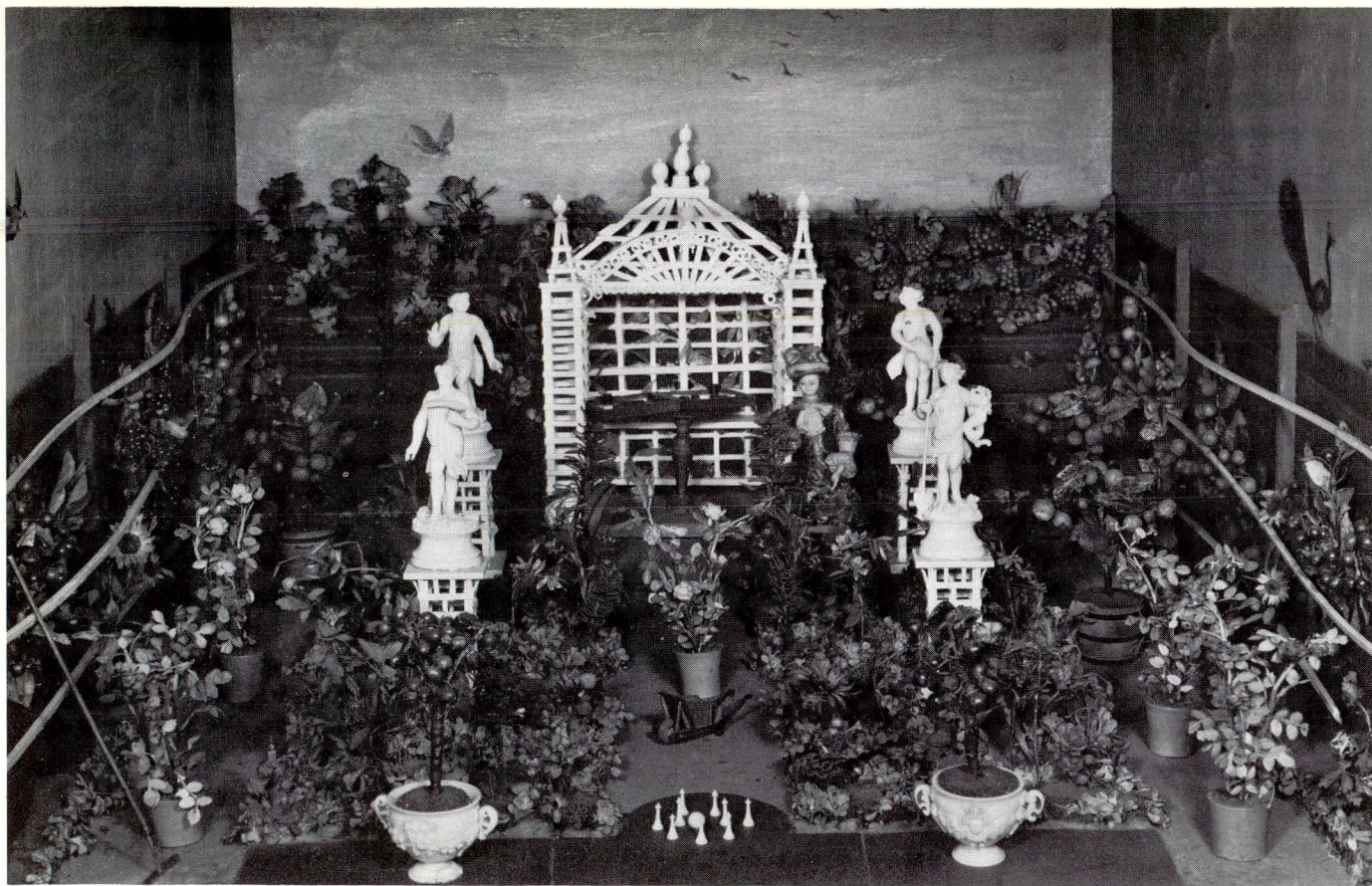
De kraamvrouw, die kennelijk alweer uit bed is, heeft een zijden jurk aan met daaroverheen en kanten schort; ook de kraag en de muts zijn van kant. Haar baby ligt op schoot bij de min. Op de stoel ernaast zit de baker, gekleed in een zwart-zijden rok en een fluwelen jak - eroverheen draagt zij een witte schort en halsdoek. Er is een deftige dame op bezoek: zij heeft een modieuze jurk aan met versieringen van kant.

Linnenkast met ivoren beelden, Geloof en Hoop voorstellend

De kraamvrouw, de min met de baby en de baker

De Thuyn

Bij grote grachtenhuizen is er maar weinig ruimte voor een tuin; hij ligt altijd aan de achterkant van het huis en wordt door schuttingen of een muur omsloten. Dat is ook bij het poppenhuis het geval, maar hier kon, nog minder dan bij de kamers, rekening gehouden worden met de echte situatie. We moeten ons de tuin eigenlijk zo breed voorstellen als het huis zelf, en met de toegang via een deur in het souterrain.

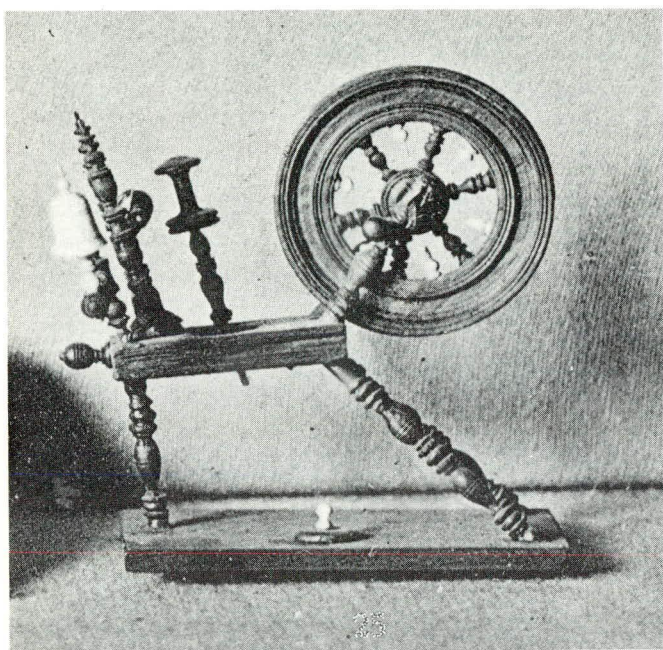
Om de indruk te geven van een open ruimte zijn op de wanden schuttingen geschilderd met een blauwe lucht erboven. Om dit effect nog te versterken, vliegen overal 'in de lucht' vogels vrij rond en staat op de rand van de schutting een pauw. Tegen de drie wanden is een latwerk getimmerd, waarlangs vruchtbomen worden geleid. De tuin is ingedeeld in symmetrische bloemperken; daartussen lopen zandpaden. In verschillende potten staan kleine struiken, op de voorgrond zelfs oranjeboompjes in sierpotten van ivoor. Deze konden alleen 's zomers buiten staan - in de winter werden ze geplaatst in een 'oranjerie'. Oranjerieën vindt men vaak bij grote landhuizen en kastelen, nooit bij stadshuizen. De gereedschappen om de planten te verzorgen zijn ook aanwezig: o.a. een (zilveren) hark en een kruiwagen. De tuin wordt verder nog opgesierd door vier ivooren beelden, personificaties van de elementen lucht, vuur, aarde en water.

Achterin is een luchtig paviljoen van geschilderde latten te zien; op een tafeltje staat een tric-tracspel. Er kan gespeeld worden met ivooren schijven, dobbelstenen en houten dobbelbekertjes. In de 17de eeuw was dit een geliefd spel. Daarnaast kan men in de tuin nog kegelen - op de voorgrond staan ivooren kegels opgesteld en ligt de bal klaar.

Het kleine meisje achterin de tuin, gekleed in prachtige kleren en met een grote hoed op, heeft haar handen zó alsof ze iets vasthoudt. Uit vroegere beschrijvingen van het poppenhuis blijkt dat ze toen een vlieger opliet. In de loop van de tijd is haar speelgoed helaas verdwenen.

Meisje in de tuin (staande bij een stoel uit de keuken)

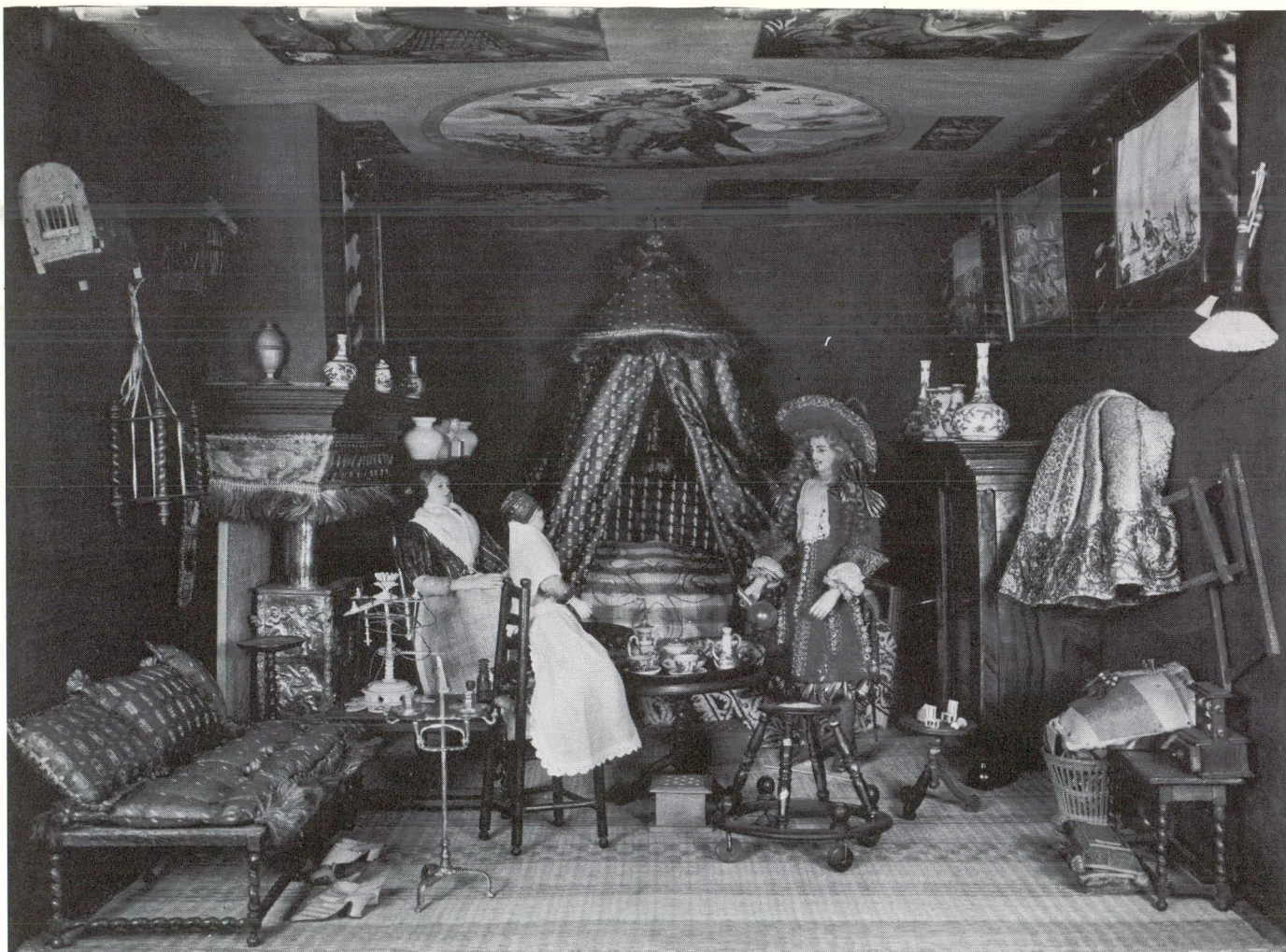

Spinnewiel

De Provisiekamer

Op de bovenste verdieping ligt de provisie-zolder. Daar werden de droge etenswaren opgeborgen in flessen en tonnen. Op planken aan de muur staan voorraadpotten met de opschriften: rijst, gepelde gerst, gort, groene erwten, witte bonen, grauwe erwten en tarwemeel. Het vlees werd vroeger wel gezouten en dan in tonnen geconserveerd - de vis werd gedroogd en opgehangen. Onder de planken zien we een eierrek - ook nu nog kunnen we die zó in de winkels te koop vinden. Al deze levensmiddelen trokken natuurlijk muizen en soms ook wel ratten aan - zij werden bestreden door vallen te plaatsen. Op de voorgrond is een grote rattenval gezet; hij werkt als een guillotine.

Op de zolder werden ook allerlei dingen bewaard die men niet dagelijks nodig had: een paar schaatsen (aan een spijker opgehangen), een sleetje (op de grond), manden en tobbes. Het spinnewiel dat hier staat zal dus ook niet steeds in gebruik geweest zijn. De jonge vrouw met een wit schort en een paars jak is de 'meid'; in de mand, die zij bij zich heeft, liggen stoffers en vleugels, waarmee stof werd afgenomen. Door het houten latwerk heen zien we de 'meydekamer', waar zij sliep. Een nogal kleine en bedompte ruimte met een bed, een tafeltje en een stoel. De beddestok en de porseleinen pot ontbreken niet. Naast het bed leidt een trap naar de vliering, waar turfblokken en brandhout worden opgeslagen.

De Kinderkamer

In de 17de eeuw, en ook later, werden kinderen gezien als kleine volwassenen - er bestond nog geen 'kinderpsychologie' en de kinderen werden, anders dan tegenwoordig opgenomen in de wereld van de grote mensen.

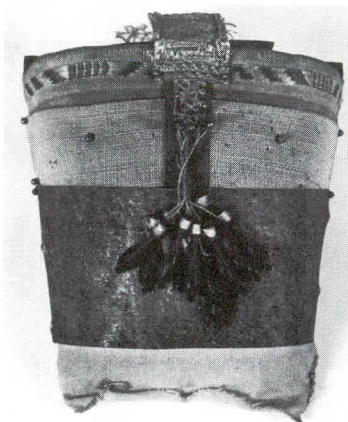
De kinderkamer in het poppenhuis lijkt dan ook veel meer op de andere kamers in het huis wat betreft de inrichting, dan de benaming zou doen vermoeden. De vloer is bedekt met maten, de wanden zijn bespannen met donkerrode zijde, het plafond suggereert een beschildering en bestaat uit een gekleurde gravure naar Hendrick Goltzius met een personificatie van de Herfst.

In plaats van een open vuur fungeert hier als verwarming een kachel. Deze is van zilver en heeft aan één kant een voorstelling van Abraham die de engelen ontvangt en aan de andere kant drie figuurtjes bij een vuur. Aan de rand van de vooruit-springende schoorsteenkap zien we een val met franje, van dezelfde stof als waarmee de kussens op het bankje zijn bekleed en de gordijnen van het bed zijn gemaakt. Deze laatste hangen aan een rond baldakijn dat aan de zoldering is bevestigd. Tussen de opening van de gordijnen is de beddekwast nog net zichtbaar, waaraan men zich uit liggende houding kon optrekken.

Het linnengoed wordt bewaard in twee eenvoudige houten kasten, één naast de schoorsteen en één ertegenover. Op beide kasten staan, zoals gebruikelijk, porseleinen vazen, zogenaamde kaststellen. Als versiering aan de muren hangen er twee tekeningen van ruitergevechten in schildpad lijsten, een houten reliëf met een voorstelling van figuren aan een tafel en op de schoorsteen een spiegel.

De meeste dingen in de kamer vervullen een duidelijke functie: een looprekje op wielen, verschillende garewinders, een kantkloskussen, houten borduurramen. De kamer is dus ook in gebruik als naaikamer door het kindmeisje. Zij zit bij

de kachel, met naast haar een kind in een hoge kinderstoel. De heer bij de tafel is de dokter - in zijn hand houdt hij een urinefles. Van alle heren uit het poppenhuis is hij wel het meest modieus gekleed - waar maar mogelijk is wordt zijn kleding verfraaid door kanten en strikken. Onder zijn breed gerande hoed komen de lange krullen van de pruik uit.

Kantkloskussen

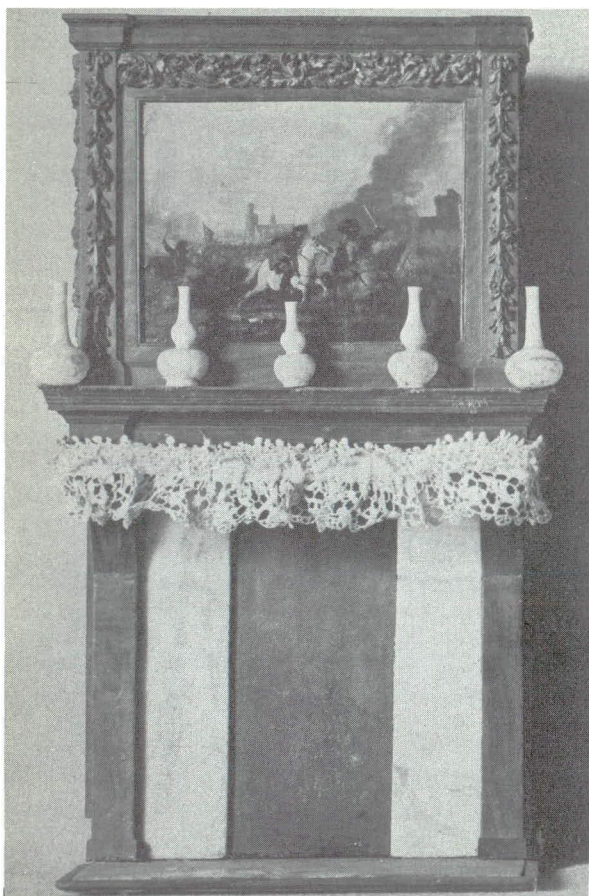
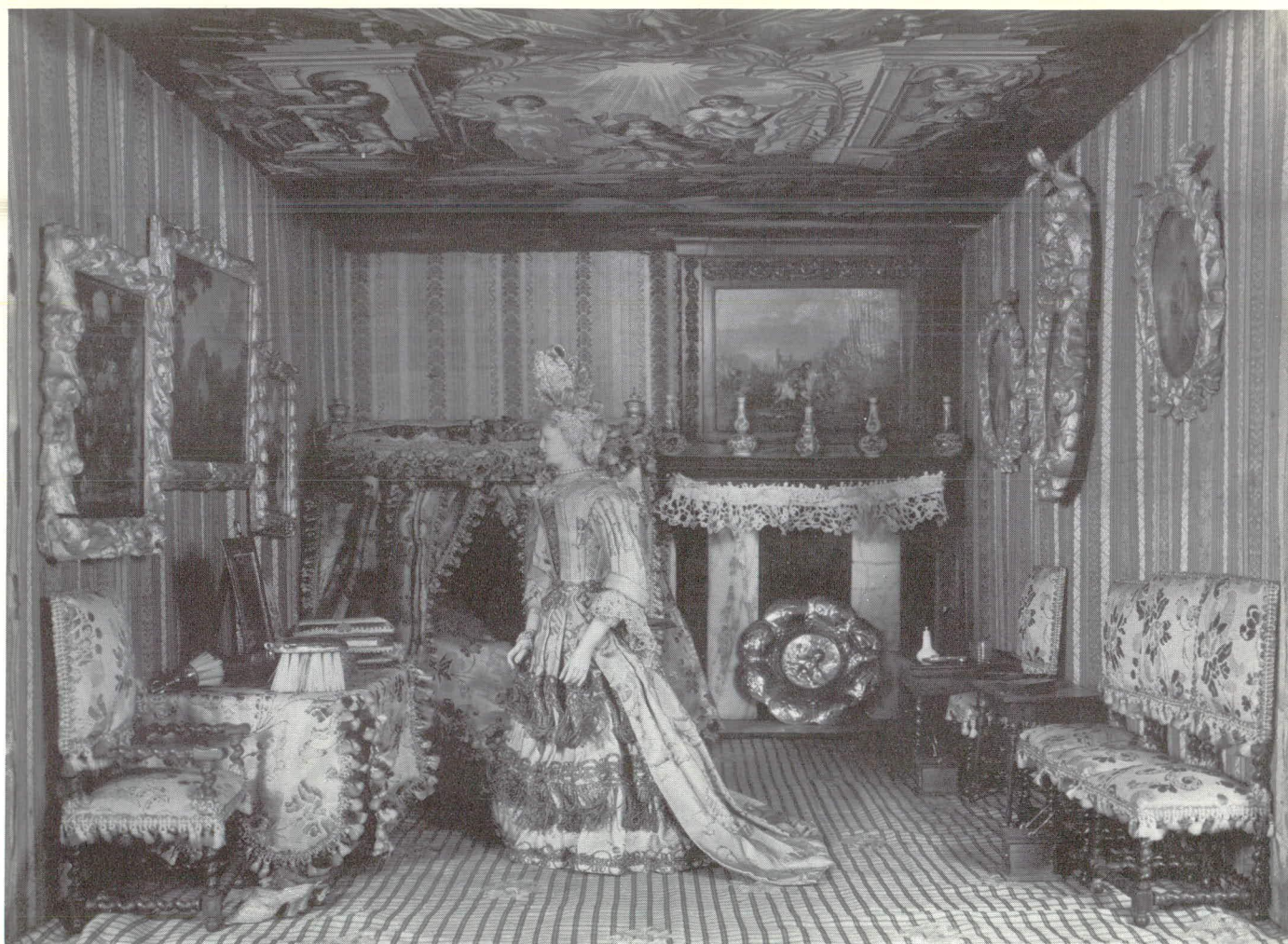
Vogelhuisje en rekje aan de wand

Bed met stok om het bed op te maken, wieg, luijmand en pot

Dokter, kindermid en kind

Schoorsteen met schilderij van
Jan van Huchtenburgh (1647-1733)
(10 × 12 cm)

De Slaapkamer

Zoals te verwachten valt, is ook de slaapkamer kostbaar en met veel zorg ingericht. Net als in de kamers die bestemd zijn om bezoek te ontvangen, de kraam- en de kinderkamer, is het plafond versierd met een ingekleurde gravure om een beschildering na te bootsen. Hier wordt de apotheose van keizer Leopold I (1640-1705) voorgesteld.

Op de met zijde bespannen wanden hangen schilderijen van W. van Mieris (een boerderij, 1684 gedateerd), van C. Wilt (Bathseba in het bad), van D. Vertangen (badende nymfen), van P.V. Slingeland (vaas met bloemen, 1685 gedateerd). Het schoorsteenstuk, een ruitergevecht, wordt toegeschreven aan J. van Huchtenburgh (omstreeks 1690).

Het vloerkleed is van wit-groen geruite zijde; de stoelen zijn eveneens met zijde bekleed; dezelfde stof is gebruikt voor de gordijnen van het bed. Dat staat achterin de kamer en heeft een rechthoekige hemel.

Op de toilettafel liggen de verschillende benodigdheden voor de dame om zich te verzorgen: een spiegel, borstels met zilveren handvaten, een speldenbakje. In een vroegere beschrijving van deze kamer komt een lampetkan en kom voor van blauw porselein. Deze staan er niet meer.

In deze tijd was de hygiëne een verwaarloosd gebied; in het hele huis is geen badkamer te vinden - en ook in werkelijke huizen waren die er niet.

De dame voor de toilettafel draagt een jurk, volgens de mode van omstreeks 1680/90, die voor feestelijke gelegenheden is bedoeld. Haar haar is hoog opgebonden en met kanten versierd (een zogenaamd fontange-kapsel). Zelfs de sieraden zijn niet vergeten: snoeren parels om haar hals en pols.

Dame bij de toilettafel

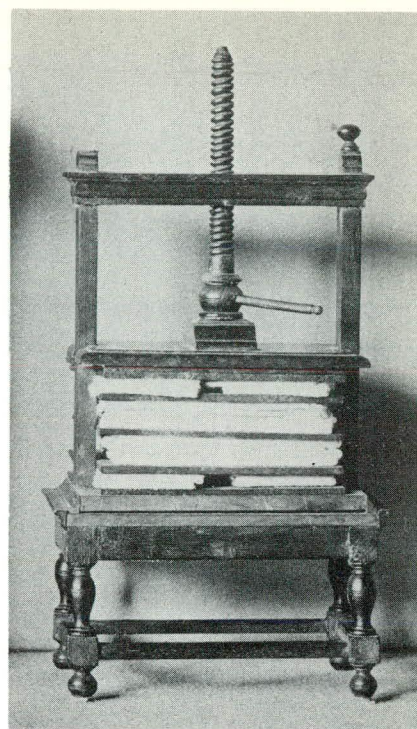
De Kleerzolder

Hier zijn drie vrouwen druk bezig met het verzorgen van het wasgoed; twee aan de grote tafel om lakens te rekken en in te vochten, terwijl op de voorgrond wordt gestreken.

Niet alles wordt met de strijkbout, waarin gloeiende kooltjes werden gedaan, behandeld: lakens worden onder de linnenpers geschoven om ze glad te maken. Aan de wand hangt een waslijst: de verschillende aantallen lakens, servetten, doeken enz. worden daarop nauwkeurig genoteerd. Het was in de 17de eeuw gebruikelijk om maar enkele keren per jaar de was te doen: er werden dan wasvrouwen gehuurd die het werk konden doen (natuurlijk gebeurde dit alleen bij welgestelden). De hoeveelheden linnengoed die zodoende nodig waren om toch steeds schone kleren aan te kunnen doen en lakens etc. te kunnen verschoonen, waren enorm. Uit de inventarislijsten blijkt wel hoe goed gevuld de linnenkasten waren: honderden lakens, servetten, hemden waren geen uitzondering. In de boedelbeschrijving van Petronella de la Court uit 1707 staan vele bladzijden met een opsomming van het linnengoed; op één daarvan worden (opgeteld) wel 282 servetten en 14 tafellakens vermeld - het totale aantal is dus veel meer geweest.

Een groot tafellaken en een d°	
Wat kleynen damast loos.	18.
Twee en twintig servetten d° a 30 ft.	
Per stuk	63.
Vijf en twintig servetten - 2 ynde en	
Oude wett. wekkie	45.
Twee grote en een klein tafellaken d°	
Laeden d°	20.
Vijf en twintig fijn servetten	
a 30 ft. het stuk 1/2 1/2 1/2	182. 10.
Twee fijn tafellakens	16.
En een groot fijn linnen	
Loos servetten a 2 ft.	
Per stuk	152.
En een groot	
en d° wat kleynen	36.
En een groot	
Loos servetten a 2 ft.	
Per stuk	28.
Twaalf servetten d°	12.
Vier groote tafellakens d°	20.

Lijst van linnengoed uit de inventaris van Petronella de la Court, Amsterdam, Gemeente Archief

Linnenpers

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Testament van Petronella Oortmans, 7 januari 1697

Inventaris van den Boedel en Nalatenschap van wijlen Juffr. Petronella de la Court weduwe van wijlen d'Heer Adam Oortmans in dato 16 augustus 1707 (Amsterdam, Gemeente Archief)

Catalogus van een Overheerlyk Kabinet, Verbeeldende een Huishouding in 't kleyn . . . thans behorende aan Mejufrouw Margaretha van der Beek, Huysvrouw van de Heer Dirk Slob (Utrecht, Gemeente Archief)

Catalogus van het Museum van Oudheden door Mr. S. Muller (Openbare Verzamelingen der Gemeente Utrecht, 1904)

S. Muller en W. Vogelsang, Holländische Patrizierhäuser, Utrecht 1909

Fré Domisse, Het poppenhuis in het Centraal Museum te Utrecht, 1932

I.H. van Eeghen, Het poppenhuis van Petronella de la Court, huisvrouw van Adam Oortmans, in: Maandblad Amsteldamum, 47e jaargang, oktober 1960, p. 159-167

Flora Gill Jacobs, A History of Doll's Houses, New York 1965

R.W. Scheller, Rembrandt en de encyclopedische verzameling, in: Oud-Holland 1969, p. 81-145

Colofon

Uitgave : Educatieve Dienst van het Centraal Museum
tekst : Matty Veldkamp
foto's : Gemeente Archief Amsterdam en Centraal
Museum, T. Hulskamp
druk : Drukkerij Van Rossum b.v.

mei 1977

